

*Sənubər MUSTAFAYEVA*  
*Bakı Dövlət Universiteti*  
*Kitabxana fondu və kataloqların təşkili*  
*kafedrasının baş müəllimi*

## MÜASİR KİTABXANAÇILAR NƏSLİNİN MÜƏLLİMİ

Bu gün 75 illiyi iftixarla qeyd edilən alim-Əməkdar elm xadimi, BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının akademiki, əməkdar mədəniyyət işçisi, Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri, «Şöhrət» ordenli, tarix elmləri doktoru, Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq elminin banisi, professor Abuzər Ali oğlu Xələfovdur. Respublikada kitabxanaçılıq-bibliografiya elmlərinin və eləcə də ali kitabxanaçılıq təhsilinin yaranması və inkişafı onun adı ilə bağlıdır.

A.Xələfov elmi-tədqiqat işinə 50-ci illərin sonlarından başlayaraq ilk elmi-tədqiqat məqalələri ilə mətbuatda çıxış etmişdir. Onun bu araşdırmaları XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində 20-30-cu illərdə Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi, kitabxanaların qabaqcıl iş təcrübəsi və müasir problemləri və s. kimi mövzulara həsr edilmişdir. A. Xələfov respublikada kitabxana işinin tarixinə dair 1961-ci ildə ilk namizədlik, 1975-ci ildə ilk doktorluq dissertasiyası müdafiə etmiş və elmi ictimaiyyətə ilk dəfə olaraq Azərbaycanın zəngin kitab və kitabxana tarixinə dair qiymətli tədqiqatlar təqdim etmişdir. A. Xələfovun araşdırmalarında ilk dəfə olaraq XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitab və kitabxanaçılıq fəaliyyətinin inkişaf mərhələləri müəyyənləşdirilmiş, kitabxana işi sahəsində xidmətləri olan görkəmli şəxslər haqqında məlumatlar verilmişdir.

70-ci illərdə A. Xələfovun əsərlərində humanitar elm kimi kitabxanaşünaslığın ümumnəzəri və metodoloji pro-

blemlərinin işlənməsi, kitabxanaların sosial funksiyalarının araşdırılması, əhalinin mütaliə mədəniyyətinin formalaşmasında bu funksiyaların rolunun və yerinin müəyyənləşdirilməsi məsələləri böyük yer tutmuşdur. Bu illərdə A. Xələfovun elmi-tədqiqat fəaliyyətində ən əlamətdar hadisə onun 1974-cü ildə nəşr olunan «Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (1933-1958)» adlı monoqrafiyası olmuşdur. Haqqında bəhs etdiyimiz monoqrafiya 1975-ci ildə müdafiə etdiyi doktorluq dissertasiyasının əsasını təşkil etmişdir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu respublikada kitabxana işi üzrə ilk doktorluq dissertasiyası idi.

Həmin tədqiqat əsərində XX əsrin 30-50-ci illərində respublikamızda hərtərəfli inkişaf etmiş kitabxana şəbəkələrinin formalaşması prosesinin geniş mənzərəsi yaradılmışdır.

Tədqiqatda Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafının elmi əsasları və təcrübi metodları açıqlanmışdır, kitabxana quruculuğu sahəsində dövlət siyasəti təhlil edilir.

80-ci illərdə A. Xələfovun kitabxanaşünaslıq sahəsindəki tədqiqatlarının mövzu dairəsi daha da genişlənilir. 1986-cı ildə «Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən» adlı nəşr etdirdiyi kitabında ilk dəfə olaraq Azərbaycanda qədim kitabxanaların yaradılmasının tarixi köklərinin araşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilmişdir. Kitabda qədim Albaniya dövründən başlayaraq XVIII əsrə qədər kitabçılıq və kitabxanaçılıq işinin inkişaf yolu işıqlandırılmışdır.

90-cı illərdə A. Xələfovun elmi-tədqiqat fəaliyyəti kitabxana işinin tarixi, nəzəriyyəsi və metodikası sahəsində Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyi və suverenliyi şəraitində keyfiyyətə yeni tarixi biçimdə meydana çıxır. Müəllifin bu dövrdə yazdığı kitab və məqalələrində ölkəmizin kitabxana işinin keyfiyyətə yeni ümumbəşəri və milli dəyərlər əsasında inkişafı üçün nəzəri və metodiki zəmin yaratmışdır.

A. Xələfovun 1996-cı ildə «Kitabxanaşünaslığa giriş», «Kitabxana işinin tarixi kursuna giriş» adlı çap etdirdiyi əsərlərdə müəllif yeni prinsiplər mövqeyindən çıxış etmişdir. Burada dünya kitabxanaşünaslığının nailiyyətləri nəzərə alınmış, kitabxanaların müasir problemləri, informasiyalaşdırılmış cəmiyyətdə kitabxanaların sosial funksiyaları araşdırılmışdır. Müəllif bu əsərlərdə kitabxana işi tarixinin öyrənilməsinə, kitabxanaşünaslığın başqa elmlərlə qarşılıqlı əlaqəsinə yeni yanaşma metodlarını və prinsiplərini göstərməyə, kitabxanaşünaslığın əsas ümum-nəzəri və metodoloji prinsiplərini müəyyənləşdirməyə nail olmuşdur.

2001-ci ildə 2 hissədən ibarət «Kitabxanaşünaslığa giriş» (kitabxanaşünaslığın nəzəri əsasları. Kitabxana haqqında təlim)» dərsliyinin çap edilməsi A. Xələfovun elmi fəaliyyətinin zirvəsi hesab edilə bilər. Bu dərslik Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsili tarixində kitabxanaşünaslığa dair demək olar ki, ilk sanballı nəşrdir. Həmin nəşrdə kitabxanaşünaslıq fikrinin inkişaf tarixinin aktual məsələləri, dünya informasiya məkanında kitabxanaların elmi informasiya və sosial-mədəni missiyası tədqiq edilmişdir.

Dünya kitabxanaşünaslığının nailiyyətlərinə əsaslanaraq dolğun materiallar əsasında dərslikdə hissələrin, paragrafların dəqiq bölgüsü məntiqiliyi ilə seçilir. Müasir kitabxanaşünaslığın mahiyyəti, obyekt və predmeti, kitabxanaşünaslığın funksiyaları, kitabxanaşünaslığın elmi metodikası, kitabxanaşünaslıq tədqiqatlarının təşkili və digər mövzular dərslikdə öz layiqli yerini tapmışdır. Dərsliyin ən önəmli xüsusiyyətlərindən biri də kitabxanaçılıq peşəsi haqqında müəllifin mülahizələrinin şərh edilməsidir. Burada müəllif bu nəcib peşənin mühüm xüsusiyyətlərini, cəmiyyətin mədəni və mənəvi inkişafındakı rolunu göstərmişdir.

2003-cü ildə dərsliyin 3-cü hissəsi (kitabxana işi haqqında təlim) çap edilmişdir. Dərslikdə kitabxana işinin ümumi xarakteristikası və kitabxana sistemlərinin təhlili verilmiş, kitabxana işi, onun təşkili, mahiyyəti, əhəmiyyəti

haqqında biliklər sistemləşdirilmişdir. Burada həmçinin respublikanın kitabxana sistemləri və şəbəkələri haqqında çox geniş məlumat verilmişdir.

Qeyd etməliyik ki, XXI əsrin birinci beşilliyində A. Xələfov xüsusən məhsuldar işləmişdir. Belə ki, onun 2001-2006-cı illərdə nəşr etdirdiyi monoqrafiya və elmi məqalələrinin ümumi həcmi 100 çap vərəqindən artıqdır. Bunların içərisində 20 çap vərəqində «Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi» (ən qədim dövrlərdən XX əsrə qədər); «Heydər Əliyev: Biblioqrafik məlumat kitabı» (25 çap vərəqi, Azərbaycan, rus və ingilis dillərində); «Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi (15 çap vərəqi)»; «XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işinin inkişaf istiqamətləri: mülahizələr və proqnozlar» onlarla məqalələr, məruzə, çıxış, intervyu və s. vardır.

Elmi-pedaqoji kadrların hazırlanması sahəsində A. Xələfovun xidmətləri xüsusilə böyükdür. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi və nəzəri problemləri üzrə A. Xələfov bütöv bir elmi məktəb formalaşdırmışdır.

A. Xələfovun rəhbərliyi ilə 15 nəfərdən artıq aspirant və tədqiqatçı namizədlik və doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1970-80-ci illərdə A. Xələfov təkcə Bakıda deyil, həmçinin Sovetlər Birliyinin Moskva, Sankt-Peterburq, Tbilisi, Daşkənd, Kiyev, Samara və başqa şəhərlərdə mədəniyyət, kitabxanaçılıq və kitabçılıq işinin tarixi və nəzəriyyəsi üzrə yerinə yetirilmiş bir sıra namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının rəsmi opponenti kimi çıxış etmişdir.

A. Xələfov uzun illərdir ki, «Bakı Universitetinin xəbərləri» elmi məcmuəsinin baş redaksiya heyətinin üzvüdür. 1970-80-ci illərdə Bakı Dövlət Universiteti elmi xəbərlərinin «Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya» seriyasının yaradıcısı və əvəzsiz redaktoru olmuşdur.

Professor A. Xələfovun yaratdığı elmi məktəb hazırda 1963-cü ildən bəri onun başçılıq etdiyi kitabxanaşünaslıq

kafedrasının əsas elmi istiqamətini müəyyənləşdirir. Fəaliyyət göstərdiyi dövr ərzində kafedrada kitabxana işinin tarixi, nəzəriyyəsi və metodikasının aktual məsələlərinə dair iri həcmli işlər yerinə yetirilmişdir. Kitabxanaşünaslıq kafedrasında müntəzəm olaraq kitabxana işinin ən aktual məsələlərinə dair elmi seminarlar, elmi konfranslar və müşavirələr keçirilir. Həmin elmi yığıncaqlarda professor A. Xələfov dəfələrlə məruzə və dəyərli məlumatlarla çıxış etmişdir.

Professor A. Xələfov magistrlərin və bakalavrların elmi işlərinə də həmişə xüsusi diqqətlə yanaşır.

40 ildən artıqdır ki, professor A. Xələfov Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin nəzəri və metodoloji cəhətlərini işləyib hazırlayır. Azərbaycanda ilk yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrları hazırlayan BDU-nun kitabxanaçılıq fakültəsinin ilk dekanı (25 il) professor A. Xələfov olmuşdur. Məhz həmin dövrdə fakültənin nəzdində biblioqrafiyaşünaslıq, kitabxana fondu və kataloqların təşkili kafedralarının təşkili, kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedraları, kitabxana işinin təşkili və idarə edilməsi, kitabxana fondu və kataloqların təşkili, biblioqrafik informasiya-axtarış sistemləri tədris laboratoriyaları yaradılmışdır.

Professor A. Xələfov ali məktəbdə tədris prosesinin mahir bilicisi kimi tanınır. Respublikamızda, Bakı Dövlət Universitetində ali təhsilin yenidən qurulması ilə bağlı bütün məsələlər məhz A. Xələfovun yaxından iştirakı ilə həllini tapır.

A. Xələfov daim yeniliyin inkişafına xüsusi diqqət yetirir. Belə ki, kitabxana proseslərinin mexanikləşdirmə və avtomatlaşdırma vasitələrinin tətbiq edilməsi ilə bağlı məsələlərdə A. Xələfov bir sıra təşəbbüslər irəli sürmüş və onların həyata keçirilməsi üçün əməli fəallıq göstərmişdir.

Respublikada kitabxana işinin kompüterləşdirilməsinin elmi və planlı şəkildə aparılmasının ilk təşkilatçısı A. Xələfovdur. 1909-cu ildə onun prinsipial fəaliyyətinin nəticəsində BDU-nun Elmi kitabxanası və kitabxanaçılıq

fakültəsi nəzdində «Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi» laboratoriyası yaradılmışdır.

Hazırda burada respublika ali məktəb kitabxanalarının ümumi elektron kataloqunun yaradılması istiqamətində iş aparılır. Bununla yanaşı UNIMARC biblioqrafik beynəlxalq formatının Azərbaycan dilinə tərcüməsi başa çatdırılmışdır.

Bütün bunlar professor A. Xələfovun təşkilatçılığı və rəhbərliyi ilə həyata keçirilmiş böyük işlərin məhdud bir göstəricisidir. Bu günə qədər alimin qələmindən 20-ə qədər kitab və 150-ə qədər elmi məqalə çıxmışdır. Onun bu əsərləri kitabxana işçiləri nəsillərini tərbiyə edib yetişdirmişdir. Kitabxanaşünas alim kimi məşğul olduğu elm sahəsində Azərbaycanda bir sıra birinciliklər məhz professor Abuzər Xələfova məxsusdur.